

**FORMATION OF MARKET ECONOMY
IN UKRAINE** | **ФОРМУВАННЯ
РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ
В УКРАЇНІ**

ISSUE 29 | **ВИПУСК 29**

PART 1 | *ЧАСТИНА 1*

Scientific journal | Збірник наукових праць

Published since 1995 | *Виходить з 1995 р.*

Ivan Franko National
University of Lviv

Львівський національний
університет імені Івана Франка

2013

*Друкується за ухвалою Вченої Ради
Львівського національного університету
імені Івана Франка*

*Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу
масової інформації.
Серія КВ №14600-3571Р від 29.10.2008 р.*

Науковий збірник містить статті провідних вітчизняних вчених та здобувачів наукових ступенів, що присвячені вирішенню актуальних фінансово-економічних проблем розвитку економіки України.

Scientific collection contains the articles of leading domestic scientists and bread-winners of scientific degrees, that are devoted to the decision of actual financial and economic problems of development in Ukrainian economy.

Редакційна колегія:

проф., д-р екон. наук *С. М. Панчишин* (відп. ред.); проф., д-р екон. наук *Є. Й. Майовець*;
доц., канд. екон. наук *В. Б. Буняк* (відп. секр.); проф., канд. екон. наук *С. О. Матковський*;
проф., д-р екон. наук *О. З. Ватаманюк*; проф., д-р екон. наук *І. Р. Михасюк*;
проф., д-р екон. наук *Л. С. Гринів*; проф., д-р екон. наук *С. К. Реверчук*;
проф., д-р екон. наук *В. М. Вовк*; проф., д-р екон. наук *А. Г. Хоронжий*;
проф., д-р екон. наук *І. М. Грабинський*; проф., канд. екон. наук *В. В. Яцура*;
проф., д-р екон. наук *О. М. Ковалюк*; проф., канд. екон. наук *П. І. Островерх*;
проф., д-р екон. наук *М. І. Крупка*; проф., канд. екон. наук *Я. С. Піщур*;
проф., д-р екон. наук *Б.В. Кульчицький*; проф., д-р екон. наук *О. В. Стефанишин*;
проф., д-р соціол. наук *Ю. Ф. Пачковський*; проф., д-р екон. наук *С. М. Лобозинська*;
проф., д-р екон. наук *В. І. Приймак*; проф., д-р екон. наук *О. О. Кундицький*.

Professor S. Panchyshyn – Editor-in-Chief,
Assistant professor V. Bunyak – Managing Editor.
Відповідальний за випуск проф., д-р екон. наук М. І. Крупка

Адреса редколегії:
Львівський національний університет
імені Івана Франка.
пр. Свободи, 18, Львів-8, 79008

Editorial office address:
Ivan Franko National University of Lviv.
Svobody av., 18, Lviv-8, 79008

тел.: +380(32) 239-44-90

tel.: +380(32) 239-44-90

Текст надруковано в авторській редакції

Адреса редакції, видавця і виготовлювача:
Львівський національний університет
імені Івана Франка.
вул. Університетська, 1, 79000, Львів, Україна
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої
справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої
продукції. Серія ДК №3059 від 13.12.2007 р.

Формат 60x84/₈.
Ум. друк. арк. 19.3.
Тираж 100 прим. Зам.

© Львівський національний університет
імені Івана Франка, 2013

УДК 336.77:[334.722÷330]

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КРЕДИТНИХ РЕСУРСІВ ВІТЧИЗНЯНИМИ БАНКІВСЬКИМИ УСТАНОВАМИ

І. Єлейко¹, О. Галько², М. Гунько³

1 – Львівський національний університет імені Івана Франка,

2, 3 – Львівського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)

У статті розглянуто особливості та джерела формування банківських ресурсів в умовах ринкових перетворень. Окреслено основні напрями вдосконалення ресурсної політики банківських установ. Проаналізовано найбільш вагомі складові ресурсної політики банку.

Ключові слова: кредитні ресурси, банківські установи, ресурсна політика банку, кредити, інвестиції, кредитний механізм.

Одним із суттєвих і важливих завдань подальшого піднесення вітчизняної економіки та підвищення ефективності її функціонування є структурна перебудова відповідно до вимог ринкових перетворень. Значна частина суб'єктів підприємницької діяльності не має достойних фінансових ресурсів для технічного і технологічного оновлення виробничо-господарської діяльності, запровадження інноваційних технологій. За цих умов необхідним стає обґрунтування структури організаційно-економічного механізму кредитування структурних перетворень національної економіки. Ця проблема, яка має теоретичні та прикладні аспекти, досить тісно пов'язана з капітальними вкладеннями, кредитами, інвестиціями, без яких досить важко забезпечити стає економічне зростання.

Одним із найважливіших чинників приходу до ринкової економіки є організація ефективної системи кредитування реального сектору економіки, управління та регулювання кредитними ресурсами з їх активізацією і побудова найбільш раціонального кредитного механізму, спрямованого передусім на відновлення виробництва та розвиток основних стратегічних і пріоритетних галузей економіки.

А для розв'язання вищезазначених проблем потрібні значні фінансові ресурси, які, як свідчить практика, можуть сформувати банківські установи. Адже саме банківські установи формують грошові кошти, залучаючи тих, хто має їх надлишок, і направляючи тим, кому такі кошти потрібні.

Розвиток економіки неможливий без ефективного її кредитування та вливання інвестиційних коштів. Основним інвестором у перехідному періоді є держава, а основним кредитором – банківські установи. Сьогодні промислові підприємства розширюють свої можливості, запроваджують нові технології, швидко обновлюють випуск продукції, вводять у виробничі процеси високопродуктивне обладнання, різко змінюють в сторону зменшення енергоємке устаткування. У зв'язку із цим суб'єкти господарської діяльності все більше потребують коштів для якісного і продуктивного їх розвитку. А це у свою чергу потребує нових підходів щодо формування фінансових ресурсів, особливо банківських ресурсів та до управління фінансовими потоками.

Проблеми ресурсної політики банківських установ досліджувалися в теоретичних і практичних розробках провідних учених-економістів як України, так і світу. Так, проблема формування банківських ресурсів і питання управління ними глибоко аналізувалися в наукових роботах таких провідних світових учених, як Е. Гілл, Дж. Едвін Долан, Б. Едвардс, Дж. Розмарі Кемпбелл, Р. Костер, Е. Рід, Ж. Рівуар, П. С. Роуз, Д. Сінкі та інші. Проте дослідження зарубіжних учених не завжди можливо трансформувати й адаптувати до сучасного стану банківської системи України, адже переважна більшість висновків цих економістів не відповідає умовам діяльності банківських установ в Україні. У

нашій країні дослідження в банківській сфері здійснювали такі провідні вчені, як О. Д. Василик, С. В. Ковальчук, О. І. Лаврушин, А. М. Мороз, В. М. Попович, М. І. Савлук, В. Т. Сусіденко, Н. М. Ушакова, О. Б. Ширінська, В. А. Ющенко та інші. В їхніх роботах досить глибоко проаналізовано проблеми банківського сектору економіки, досліджено основні проблеми ресурсної політики, проаналізовано сучасні методи управління ресурсами комерційного банку тощо.

Проте наявні наукові праці не дають повної відповіді на всі питання, пов'язані з формуванням досконалої ресурсної політики вітчизняних комерційних банків, і не дають конкретних шляхів розв'язання цих проблем на практиці.

У статті передбачається розкрити особливості формування банківських ресурсів в умовах ринкових перетворень, проаналізувати суть ресурсів, дати їх ґрунтовну характеристику і детально окреслити джерела та структуру.

Сучасний розвиток національної економіки потребує все більше фінансових ресурсів, а отже, дедалі більшого розширення фінансових можливостей усіх фінансово-кредитних установ, у тому числі й банків.

Найважливіша роль вітчизняної фінансово-кредитної системи – задовольнити все зростаючі потреби народного господарства, держави та населення у грошових коштах, створити умови для зростання національної економіки і забезпечити як регулювання кредитно-грошового обігу, так і рух, перерозподіл та ефективне використання фінансових ресурсів. Ефективне використання вищеперелічених функцій значною мірою залежить від стану ресурсної бази фінансово-кредитної системи, а особливо самої банківської системи, що складається з ресурсних баз окремих банківських установ, які входять до неї [8, с. 24–27].

Розуміння економічної суті та змісту кредитних ресурсів, значення проблем і перспектив з їх ефективним формуванням і раціональним використанням надзвичайно важливе в умовах перехідного періоду.

Отже, першочергово розглянемо поняття, суть і зміст кредитних ресурсів.

Поняття ресурси в “Економічному тлумачному словнику” трактується як: засоби, запаси, можливості, джерела (чого-небудь), природні багатства [5, с. 302].

“Ресурси, – за трактуванням авторів Фінансового словника, – це кошти, запаси, можливості, джерела, чого-небудь (наприклад: фінансові, економічні, матеріальні тощо)” [6, с. 388].

Банківська система, яка є однією з найважливіших і невід'ємних структур фінансово-кредитної системи ринкової економіки, сприяє розвитку національної економіки, є регулятором економічних та фінансових взаємовідносин між суб'єктами господарювання.

Банківські установи повинні володіти сукупністю ресурсів, достатніх як для їх ефективного функціонування і розвитку, так і для ефективної діяльності, тобто виконання основних завдань та функцій (рис. 1).

При цьому процентні ставки щодо своїх операцій банківські установи встановлюють самостійно.

Отже, банківська установа – це особливий вид капіталотворчого підприємства, яке мобілізує вільні ресурси клієнтів та інші грошові кошти і в процесі своєї діяльності розподіляє їх відповідно до потреб між суб'єктами ринкових відносин, а також надає інші послуги, в основному пов'язані з грошовими потоками, а значить володіє в основному такою формою ресурсів, як засоби (кошти), які можна назвати “банківські ресурси”.

Банківські ресурси – це основа основ діяльності будь-якої банківської установи, оскільки процеси утворення ресурсів і надання позик перебувають у тісному взаємозв'язку [2, с. 198].

Виникнення проблем щодо ефективної діяльності банківських установ обумовлено багатьма чинниками як внутрішнього, так і зовнішнього характеру (рис. 2).

Через недієздатність судової системи повернення кредитів, що зволікається роками, банки зазнають втрат, унаслідок чого зростають відсоткові ставки за кредитами як компенсація за наявний ризик. В особливо негативному становищі опиняються банки, які здійснюють довгострокове кредитування, адже за час дії таких угод змінюються законодавство, економічний стан.

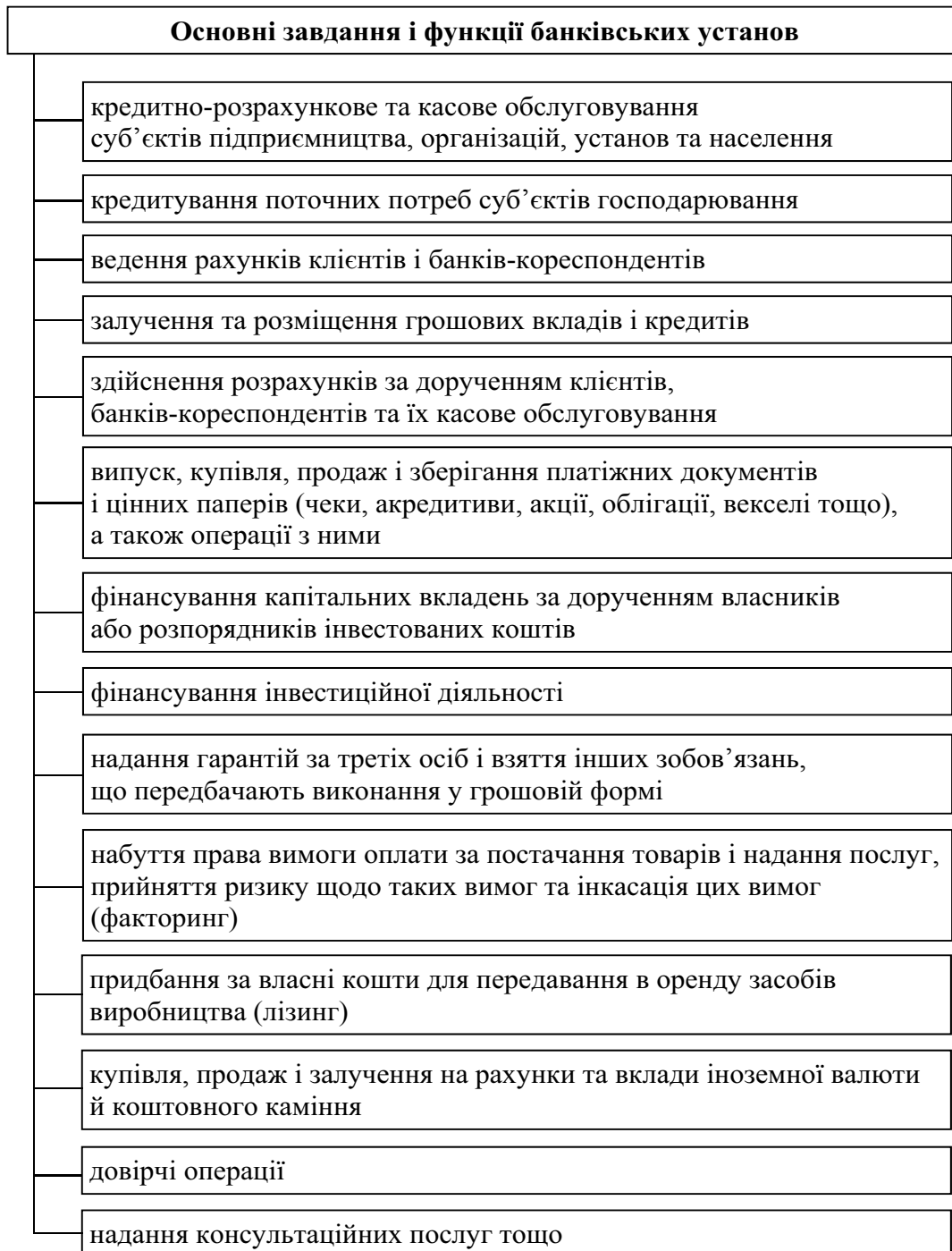

Рис. 1. Основні завдання і функції вітчизняних банківських установ

Джерело: Сформовано авторами на основі аналізу наукових публікацій і законодавчих нормативно-правових актів [2; 5; 6; 12].

Не сприяє розвитку економіки й відсутність у необхідному обсязі державної підтримки у сфері довгострокового кредитування, надання гарантій, недостатня участь держави в інвестиційному процесі. Досі більшість банків відчуває нестачу фінансових ресурсів унаслідок нерозвиненості грошового обігу за участі банківської системи. Так, за даними Національного банку України, поза банками 2001 року було в обігу понад 19 000,0 млн грн, 2002-го – понад 26 000,0 млн грн, і вони постійно зростають.

Рис. 2. Класифікація чинників, які спричиняють проблеми в діяльності комерційних банків

Джерело: Сформовано авторами на основі аналізу наукових публікацій [1; 2; 8; 10].

Залишки коштів підприємств організацій та населення у вітчизняній банківській системі станом на 01.01.2003 року становили лише 37 384,0 млн грн, 2006-го – 184 234,0 млн грн, а 2007-го – більше ніж 250 000,0 млн грн [7, с. 132; 9, с. 31–37].

Кошти підприємств, за даними Національного банку України, зростають досить низькими темпами, а у кризовий період вони суттєво знизились.

Депозити нефінансових корпорацій і домашніх господарств зростають досить низькими темпами, а у кризовий період спостерігалось їх зменшення (табл. 1).

Таблиця 1

Депозити нефінансових корпорацій і домашніх господарств (на кінець періоду)

Період	Депозити			
	нефінансових корпорацій		домашніх господарств	
	млн грн	темпи зростання (зменшення)	млн грн	темпи зростання (зменшення)
2006	65 614	1,29	108 860	1,46
2007	95 583	1,46	167 239	1,54
2008	118 188	1,24	217 860	1,30
2009	94 796	0,80	214 098	0,98
2010	116 105	1,22	275 093	1,28
2011	153 120	1,32	310 390	1,13
2012	173 319	1,13	369 264	1,19
2013*	173 263		390 185	

* Дані станом на 01.04.2013 року.

Джерело: Сформовано авторами на основі даних [3, с. 110, 117].

Недостатній рівень страхування депозитів вкладників банків не сприяє довірі з боку населення до банківської системи.

На недосконалу діяльність банківської системи безпосередньо впливають і внутрішні чинники, які є показниками діяльності самих банків, а отже, їх нестабільність, ненадійність і неготовність до несприятливих змін кон'юнктури ринку. На сьогодні капітал вітчизняної банківської системи становить 175 402,0 млн грн, а темпи зростання не перевищують 92,0 відсотків (табл. 2).

Таблиця 2

Капітал вітчизняної банківської системи 2007–2013 рр.

Показник	Роки						
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013*
Капітал	69 578	119 263	115 175	127 725	155 487	169 320	175 402
Темпи зростання (зменшення)	1,72	1,92	1,45	1,22	1,18	1,02	
у тому числі статутний капітал	42 873	82 454	119 189	145 857	171 865	175 204	176 799
Темпи зростання (зменшення)	1,63	1,71	0,97	1,20	1,13	1,09	

* Дані станом на 01.05.2013 року.

Джерело: Сформовано авторами на основі [4, с. 45].

Негативними чинниками є відсутність у більшості комерційних банків ефективних механізмів, інструментів та можливостей управління ризиками, недосконалість аналізу й планування, недосконало розроблена стратегія розвитку і тактика роботи, низький рівень банківського менеджменту тощо. Такі чинники призводять до незадовільного стану кредитного портфеля, наявності значних обсягів проблемних кредитів, низької рентабельності активів.

Ці проблеми досить широко обговорюються та висвітлюються в наукових публікаціях і газетних виданнях, але й досі відсутній єдиний комплексний підхід до розв'язання проблем, що склалися. Поліпшення діяльності банківських установ потребує цілого комплексу заходів як внутрішнього, так і зовнішнього характеру.

Отже, ресурсна політика банків містить у собі чимало важливих складових, якими є кредитна, депозитна, інвестиційна та валютна політика, політика страхування, посередництва, політика розширення їхньої діяльності тощо (рис. 3).

Розвиток усіх складових елементів ресурсної політики є одним із головних завдань банків. Основними напрямками вдосконалення ресурсної політики банків є такі:

- подальше нарощення власного капіталу комерційними банками;
- збільшення залучених коштів;
- поліпшення якості банківських активів.

Частина комерційних банків України збанкрутувала внаслідок неповернення наданих кредитів. Уникнути цього можна було б за наявності достатнього розміру власного капіталу, здатного покрити значні втрати ресурсів, та зваженої кредитної політики. Зростання обсягу банківського капіталу спостерігається з 1996 року, але капіталізація відбувається не досить швидкими темпами для подолання негативних тенденцій, які склалися в економіці України.

У світовій практиці використовується багато способів збільшення власного капіталу (рис. 4).

Головні з них: 1) обмеження можливостей зростання ризикових активів за збереження їх структури чи за зміни їх структури завдяки впровадженню операцій із невисоким ступенем зважування активів на ризик; 2) обмеження зростання ризикових активів шляхом продажу балансових активів; 3) дивідендна політика, яка дає змогу підвищити ринкову ціну акцій банку і продати додаткові акції за вищими цінами; 4) залучення нових акціонерів; 5) залучення коштів на умовах субординованого боргу, що досить часто почали використовувати на практиці українські банки; 6) злиття деяких банків з метою збільшення банківського капіталу та капіталізації прибутку.

Але при цьому має чітко діяти антимонопольне законодавство, яке б захищало надійні та прибуткові банки малого розміру й запобігало б примусовому поглинанню малих банків великими.

Перехід до ринкової моделі економіки, ліквідація монополії держави на банківську справу,

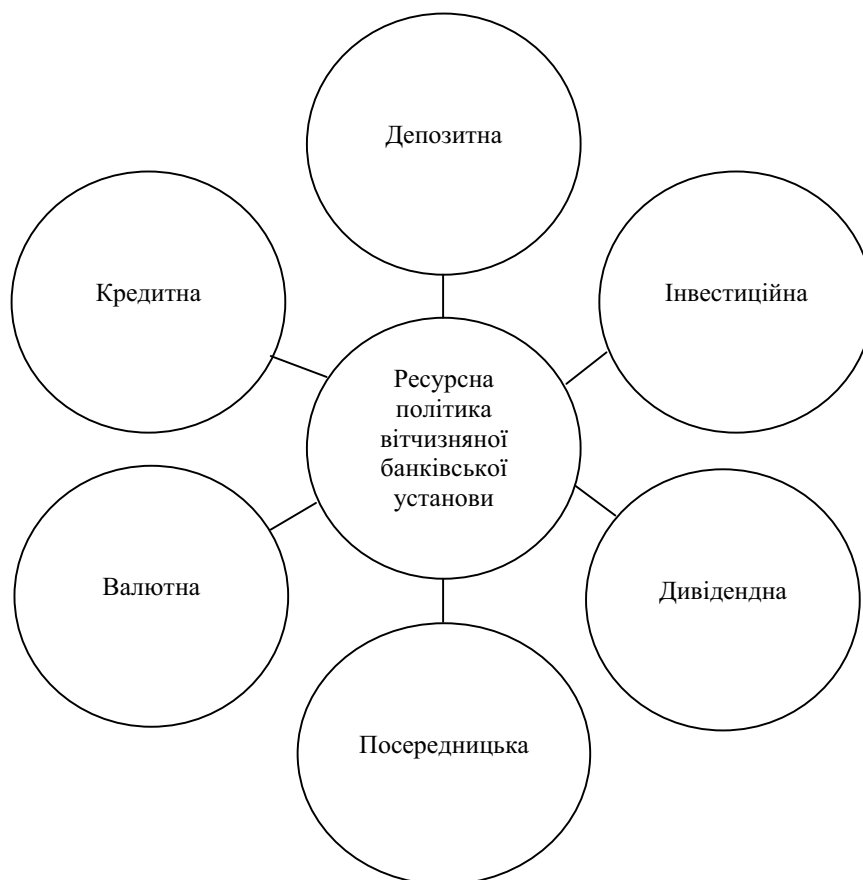

Рис. 3. Основні складові ресурсної політики банківської установи

Джерело: Сформовано авторами на основі аналізу наукових праць [1; 2; 5; 6; 11; 12].

створення дворівневої банківської системи докорінно змінило характер банківських ресурсів. Слід усвідомлювати, що поняття “банківські ресурси” ширше, ніж поняття “ресурси кредитування”, оскільки перші використовуються не лише з метою кредитування, а й для фінансування і виконання інших активних операцій банку [1, с. 109–115].

Аналізуючи особливості формування банківських ресурсів в умовах ринкових відносин, варто зауважити, що їх трансформація, тобто перетворення із вільних коштів, залучених в одних клієнтів банку і надання кредитів іншим клієнтам банку, проводяться на оплатній основі (процента депозиту і процента кредиту), тобто вони є свого роду товаром. Отже, вартість банківських ресурсів полягає у спроможності функціонувати як капітал і приносити дохід у формі позичкового відсотка, який є складовою банківських прибутків.

На основі цього можна зробити висновок, що поняття “ресурси банківської установи” можуть мати два аспекти.

По-перше, традиційні банківські ресурси являють собою акумульовані банківською установою тимчасово не задіяні і вільні грошові кошти суб’єктів господарювання і населення на умовах виникнення боргу (боргових зобов’язань) для подальшого розміщення на кредитному чи іншому ринку з метою отримання прибутку. Ці кошти відображаються в пасиві балансу комерційного банку і їх вважають банківськими ресурсами.

По-друге, як уже було зазначено, поняття “ресурси” трактується не лише як “засоби”, а й як “можливості”, що дає право застосовувати його і до поняття банківських ресурсів у широкому розумінні. У такому разі, окрім традиційних банківських ресурсів, у вказане поняття можна включати і реальні можливості банківської установи не лише акумулювати грошові кошти в зобов’язання боргу і зобов’язання власності, а й можливість отримувати прибуток від здійснення дохідних активних

банківських операцій. У той же час розміри прибутку повинні бути достатніми, щоб окупити витрати, пов'язані із залученням та розміщенням ресурсів і планомірного, поступового зростання капіталу банку. Саме таке розуміння банківських ресурсів ставить на центральне місце питання управління активами і пасивами [10, с. 18–20].

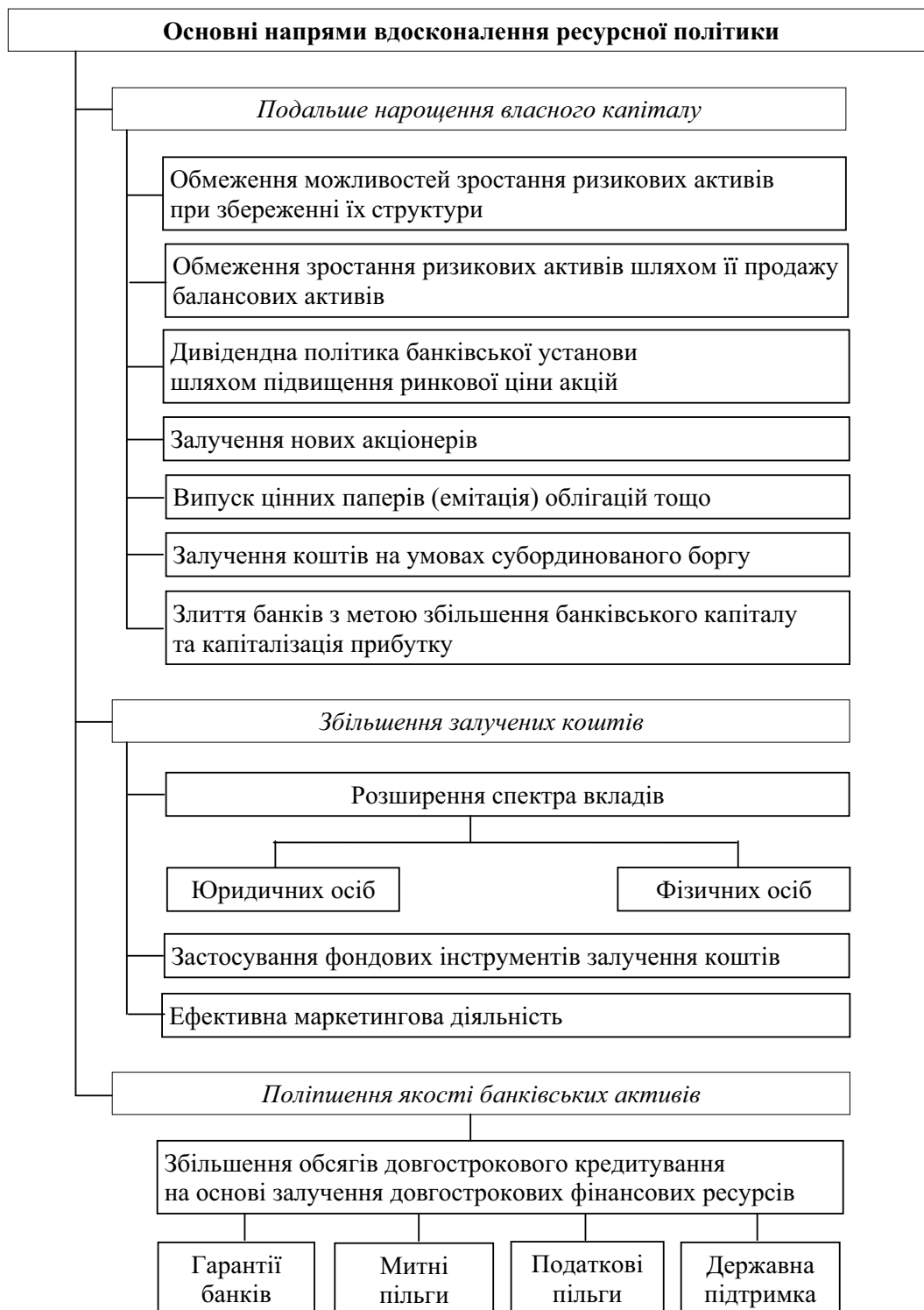

Рис. 4. Основні напрями вдосконалення ресурсної політики банківської установи

Джерело: Сформовано авторами на основі аналізу наукових публікацій [1; 2; 8; 10].

Проаналізувавши систему формування кредитних ресурсів, можна зробити такі висновки:

- ресурсною базою фінансово-кредитної установи є сукупність грошових коштів, які є в її розпорядженні і використовуються для ефективного її функціонування та забезпечення діяльності;
- формування банківських ресурсів проводиться за допомогою пасивних операцій. Пасивні операції дозволяють залучати в банківські установи грошові кошти, які перебувають в обігу. Нові ж ресурси створюються банківською системою в результаті активних, в основному кредитних операцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Алексеевко М. Д.* Формування статутного капіталу банку / М. Д. Алексеевко, Л. М. Алексеевко // *Фінанси України*. – 2005. – № 4. – С. 109–115.
2. *Банківська справа* : Навч. посібник / за ред. проф. Р. І. Тиркала. – Тернопіль : Карт-бланш, 2001. – 314 с.
3. *Бюлетень Національного банку України* : щомісячне аналітично-статистичне видання Національного банку України. – 2013. – № 5 (242). – С. 117.
4. *Основні показники діяльності банків України* // *Вісник Національного банку України* : щомісячний науково-практичний журнал Національного банку України. – 2013. – № 6 (208). – С. 45.
5. *Економічний тлумачний словник: власність, приватизація, ринок цінних паперів (українсько-англійсько-російський)* / Л. М. Алексеевко, В. М. Олексієнко. – Тернопіль : Астон, 2003. – 672 с.
6. *Загородній А. Г.* Фінансовий словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко. – 3-тє вид., випр. і допов. – К. : Т-во “Знання”, КОО ; Л. : Вид-во Львівськ. банк. ін-ту НБУ, 2002. – 423 с.
7. *Зобов’язання банків за коштами, залученими на рахунки суб’єктів господарювання та фізичних осіб* // *Бюлетень Національного банку України*. – 2007. – № 12. – С. 132–134.
8. *Кіреєв О.* Підвищення конкурентоспроможності банку: стратегічний підхід / О. Кіреєв, Ю. Заруба // *Вісник НБУ*. – 2003. – № 11. – С. 24–27.
9. *Кредитний ринок* // *Бюлетень Національного банку України*. – 2007. – № 3. – С. 31–37.
10. *Раєвский К.* Роль субординованого капіталу у формуванні ресурсної бази банків / К. Раєвский, М. Алексеевко // *Вісник НБУ*. – 2001. – № 9. – С. 18–20.
11. *Словник банківських термінів (Банківська справа : термінологічний словник)* / [А. Г. Загородній, О. М. Сліпущко, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко]. – К. : Вид-во “Аконіт”, 2000. – 605 с.
12. *Закон України “Про банки і банківську діяльність”* / Щомісячний додаток до журналу “Вісник Національного банку України”. Законодавчі та нормативні акти з банківської діяльності. – 2009. – Лютий. – Вип. 2 (155). – С. 25–74.

FEATURES OF CREDIT RESOURCES DOMESTIC BANKS

I. Yeleyko¹, A. Gal'ko², M. Gun'ko³

1 – Ivan Franko National University. of Lviv,

2, 3 – Lviv Banking Institute of the University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kyiv)

The article discusses the features and sources of banking resources in terms of market transformation. The basic directions of perfection resource policy banks. Analysis of the most important components of resource policy of the bank.

Key words: credit facilities, banks, resource policy bank loans, investments and credit mechanism.